

התעללות כילדים

טראומה חזרת ונשנית המתרחשת בגיל הבגרות מפרסמת במבנה האישיות שכבר עוצב, אבל טראומה שכזאת המתרחשת בילדות מעצבת את האישיות ומעוותת אותה. הילד הלכוד בסביבה מתעללת ניצב לפני משמעות הסתגלות אדירות. עליו למצוא דרך לשמור על הרגשת אמון בכני-אדם שאינם ראויים לאמון, על הרגשת כטחון במצב לא-כטוח, על הרגשת שליטה במצב לא-צפוי להחריד, על הרגשת כוח במצב של חוסר-ישע. מאחר שאין הוא יכול לטפל בעצמו ולהגן על עצמו, עליו לפצות על כשלון המבוגרים כטיפול ובבגונה בכלים החידיים העומדים לרשותו – מערכת לא-כשלה של הגנות פסיכולוגיות.

הסביבה הפתולוגית של התעללות כופה התפתחות של יכולות ויצאות-מו"ד הכלל, יצירתיות והרסניות כאחד. היא מטפחת מצבי תודעה לא-נוורמליים, שבהם היחסים הרגילים בין גוף לנפש, בין מציאות לדמיון, בין ידיעה לזכרון, אינם תקפים עוד. מצבי התודעה האחרים הם כר פורה לשכלול מגוון עצום של סימפטומים, הן סומטיים הן פסיכולוגיים, והסימפטומים האלה מגלים ומכסים את מקורותיהם כעת-וכעונה-אח: הם דוכרים כשפה מוסרית של סדרות נוראים שאין להביעם במלים.

מאת בשנים תוארו התופעות האלה בקסם וכוונתה כאחד. שפת העל-טבעי, המנודה וה שלוש מאות שנה מן השיח המדעי, עדיין פולשת אל הנסיונות השקולים המיושבים ביותר לתאר את גילוייה הפסיכולוגיים של טראומת הילדות הכרונית. בעיצומו של ומחקר על המקורות הטראומטיים של ההיסטריה עמד פרויד, תחילתי המושבע, על קווי הדמיון בין מקורותיו ובין ואינקוויזיצייה הדתית:

דרד-אגב, מה יש לך לומר על השערתך שכל המיאוריה

[121]

הפרעות טראומטיות

את הבדידות שבדכאון. הידמיו העצמי הנמוך של הטראומה הכרונית מלבה את הרדודי האשם של הדכאון. ואובדן האמונה שיוודעים נפגעי הטראומה הכרונית מתמזג עם חוסר התחלת שבדכאון.

תמת-הזעם של האסיר מוסיפה אף היא על נטל הדכאון. בזמן השבי אין הוא יכול לשפוך את זעם השפלתו על שוכבו, שהרי אם יעשה כן יסכן את הישרדותו. גם אחרי השחרור יש שהוא מוסיף לחשוש מעונש ואינו ממהר לתת פורקן לזעמו. ית-על-כן, נותר בלבו זעם אילם על כל מי שהיו אדישים לגורלו ולא חשו לעזרתו. התפרצויות הזעם המתלקחות בו מפעם לפעם עלולות להגביר את ניכורו מן הזולת ולשבש את שיקום היחסים. במאמץ לכבוש את זעמו הוא עלול להתרחק עוד יותר מאחרים ולהוציח ככה את בדירתו.

ולכסוף, האסיר עשוי להפנות את זעמו ואת שנאתו כלפי עצמו. הנטייה להתאבדות, המשמשת לפעמים צורת התנגדות בזמן השבי, יש שהיא מתמידה זמן רב אחרי השחרור, אך אין היא ממלאת עוד כל מטרה הסתגלותית. מחקרים על שביי מלחמה תיעדו בעקבות שיעור המותה גברה מרצח, מהתאבדות ומתאונות חשודות.⁵⁹ מחקרים על נשים מוכות מדווחים אף הם על נטייה חזקה להתאבדות. במקוצה אחת של 100 נשים מוכות, 42 ניסו לשים קץ לחייתן.⁶⁰

האסיר לשעבר נושא עמו אפוא את שנאת שוביו גם אחרי השחרור, ולפעמים הוא מוסיף להגשים כמו ידיו את מטותיהם ההרסניות. זמן רב אחרי שחרורם נושאים האסירים את הצלקות הנפשיות של השבי. לא רק מן החסמונת הפיסי-טראומטיות הקלסית הם סובלים, אלא גם משינויים עמוקים ביחסיהם עם אלוהים, עם אדם ועם עצמם, כפי שמתארם ניצול השואה פרימו לוי: "למדנו שהאישיות שלנו שכרירית מאוד, והיא קרובה לעברי פי הפתח הרבה יותר משקרוב אליה הגוף. אבות-אבותינו היו מיטיבים עמנו אילו במקום לומר – 'כי עפר אתה ואל העפר תשוב', היו מתרים על הסכנה הגדולה יותר האורבת לנו, היא אובדן צלם אנושי. אילו יכלה לצאת מתוך המונה בשורה אל האנשים החתופטיים – זו הייתה צריכה להיות לשונה: שמרו מכל משמר שלא יארע בכתמיכם מה שנכפה עלינו כאן."⁶¹

[120]

סיפור של עצמי שעוצב תחת נטל התעללות חוזרת ונשנית, שאין ממנה מפלט, ולהחיות בבדידות את מסלולי ההתפתחות מקורבן אל מסופלת פסיכיאטרית, ומטופלת אל שורדת.

הסביבה המתעללת

ההתעללות הכרונית בילדות מתרחשת באווירה משפחתית של אימה מתחללת, שיחסי הטיפול הרגילים משוכשים בה שיבוש עמוק. הנפגעים מתארים דפוס מובהק של שליטה טוטליטרית הנכפית כאלמות ובאיומי מוות, איפיה גחמנית של כללים פעוטי ערך, גמול-פרס מפעם לפעם והרס קשרים מתחרים באמצעות בידור, חשאיות ובגידה. עוד יותר מן המבוגרים, ילדים הגדלים באווירת שליטה מפתחים קשרים פתולוגיים עם מעניהם ומניחיהם ומתאמצים לקייםם אפילו מתוך הקרבת רווחתם, המציאות שלהם וחיהם.

פחד המוות הנוכח בכל נזכר בעזיזותיהם של נפגעים רבים. יש שהילד משתק כאלמות או באיום ישיר ברצח; לעתים קרובות יותר מרווחים הנפגעים על איומים שאם יתנגדו או יגלו את הסוד יגרמו למותו של בן משפחה אחר; את, ההורה הלא-פוגע, או המתעלל עצמו. לפעמים האלמות ואיומי המוות מופנים נגד חיות מחמד; נפגעים רבים מתארים כיצד הוכרחו להיות עדים להתעללות סדיסטית כבעלי-חיים. שתי נפגעות מתארות את האלמות:

ראיתי את אבי כועס בכלב לכל אורך החדר. הכלב הזה היה כל עלילי. ניגשתי וחיבקתי אותו. אבי כעס מאוד, וצרת. הוא סוכב אותי וקרא לי זונה וכלבה. פניו היו מכוערים כאמת, כמו אני לא יודעת מה. הוא אמר שהוא יראה לי מה אני שווה אם אני חושבת את עצמי. הוא הצמיד אותי אל הקיר. הכל נהיה לבן. לא יכולתי לזוז. חשבתי שאשבר לשניים. ואז נעשיתי קהה. חשבתי: את באמת הולכת למות. לא חשוב מה עשית, זה גור-הזין.³

החדשה שלי כזכר המקורות הראשוניים של ההיסטריה ידועה היא זה כבר ופורסמה מאות פעמים, אם כי לפני כמה מאות שנים? אתה זוכר מה שאמרתי תמיד, שהתאוריה הביניימית בדבר אחוזי הדיכוי, שבה החיקו בתי-הדין הכנסייתיים, זהה לתיאוריה שלנו על גוף זר ועל פיצול התודעה? אבל למה השטן שנכנס בקורבנות המסכנים עושה בהם תמיד מעשים מגונים, וכדרכים איומות כליכר? למה הוידוים שהוצאו בעינויים דומים כליכר למה למטופלי מספרים לי בטיפול פסיכולוגי?¹

התשובה על השאלה הזאת באה מאותם נפגעי טראומה בני-מזל שמצאו דרך לקנות שליטה על תהליך החלמתם, ובמקום להיות אוכייקטים של חקירה נעשו הם עצמם למחפשי האמת. הסופרת ונפגעת גילוי העריות סילביה פרייזר מספרת על מסע הגילוי שלה: "אני נתקפת עוד עוויות. גופי משחזר תסריטים אחרים. לפעמים אני מזנקת מתוך סיוטים, כיב בגרוני וקובתי גועשת. ובה גדולה עוצמתן של ההתכווצויות האלה, עד כי לא אחת אני חשה שאני נאבקת על נשימותי כנגד העלוקה המחליאה הדבקה אל חוץ, מעוררת מחשבות מסויטות, כספורי עם מימי הביניים, סיפורן של הנשים הנאנסות בשנתן וילדות שדים. [...] בחברה המאמינה באמונות תפלות אפשר שהיו מאבחתים אותי כילדה שנדבקה בדיכוי. אך למעשה, אני שבויה בכוח המכשיר המשונו של אבי - השטן שבאדם."²

בתקופות קודמות, אומרת פרייזר, ייתכן מאוד שהיו מוקיעים אותה כמכשפה. בימי פרייזר היו מאבחתים אותה כמקרה קלסי של היסטריה. היום היא תואבחן כבעלת הפרעת אישיות רבת-פנים (multiple personality disorder). היא מספרת על סימפטומים פסיכיאטריים רבים, הכוללים פרנסים היסטריים ואמוניה פסיכוגנית שהחלו בילדות, אנורקסיה ותפקוד מינית בגיל ההתבגרות, ותפקוד מיני לקוי, יחסים אינטימיים מופרעים, דכאון ונטייה להתאבדות רצחנית בגיל הבגרות. במגוון הסימפטומים הנרחב שלה, כאישיותה המקוטעת, בנוקים החמורים שנגרמו לה ובכוחותיה היוצאים-מִן-הכלל, פרייזר מגלמת את חוויות הנפגעים. בכשרונותיה היצירתיים המרשימים השכילה לשחזר את

הרבה פעמים תשכתי שאבי יהרוג אותנו כשהוא שותי. פעם אחת הוא איים ברובה עלי ועל אמי ואחי במשך שעות. אני זוכרת את הקיר שעמדנו צמודים אליו. ניסיתי להיות טובה ולעשות מה שהייתי אמורה לעשות.⁴

מלבד הפחד מאלמות, הנפגעים מדווחים בעקיבות על תחושה כובשת של חוסר-ישע. בסביבת משפחה מתעללת החרה משתמש בכוח כאופן שרירותי, גחמני ומחולט. הכללים הפכפכים, לא-עקיבים או לא-הוגנים בעליל. נפגעים רבים זוכרים שיותר מכל פחדו מן האופי הלא-צפוי של האלימות. הואיל ולא היתה להם כל דרך למנוע את ההתעללות, סיגלו לעצמם עמדה של כניעה מוחלטת. שני נפגעים מתארים כיצד ניסו להתמודד עם האלימות:

בכל פעם שניסיתי להמציא שיטת התמודדות החוקים היו משתנים. הוכיחי כמעט יום-יום במברשת או בחגורה מסומרת. בזמן שהיתה מכה – הייתי מתכווץ בפניה בכרכים מורמות – השתנו פניה. כאילו לא אותי הכתה – אלא מישהו אחר. כאשר היתה נרגעת הייתי מראה לה את סימני המכות הגדולים האדומים, והיא היתה אומרת "מאיפה קיבלת את זה?"⁵

לא היו שום חוקים; החוקים כאילו התמוססו אחרי כמה זמן. פחדתי ללכת הביתה. אף פעם לא ידעתי מה עומד לקרות. האיום במכות היה מפחיד כי ראיתי מה אבי עשה לאמי. יש פתגם בצבא: "החרא מתגלגל למטה". הוא היה עושה את זה לה והיא היתה עושה את זה לנו. פעם אחת הכתה אותי במחתה. אחרי כמה זמן התרגלתי לזה. הייתי מצטנפת כמו כדור.⁶

רוב ניצולי התעללות בילדות מדגישים את האכיפה הכאוטית והלא-צפויה של חוקים, אבל כמה מהם מתארים דפוס מאורגן ביותר של ענישה וכפייה. הם מספרים על עונשים הדומים לעונשי בת-הכלא לאסירים פוליטיים, כגון שליטה פולשנית בפגולות הגוף; האכלה בכפייה, הרעבה, שימוש בחוק, שלילת שינה

[124]

וחשיפה ממושכת לחום או לקור. אחרים מספרים שנבלאו ממש; נקשרו או ננעלו בארונות ובמרתפים. במקרים הקיצוניים ביותר, ההתעללות נעשית צפויה, כי היא מאורגנת על-פי סקס: למשל, ברשתות מסוימות של זנות ופורנוגרפיה ובכתות דתיות חשאיות. כאשר נשאלה נפגעת אחת אם החוקים נראו הוגנים בעיניה, אמרה: "אף פעם לא חשבנו על החוקים כהוגנים או לא הוגנים, פשוט ניסינו לקיים אותם. אני משערת שהם היו קפדנים מדי, עשו לעמוד בקצב. בדיעבד, כמה מהם היו די מוזרים. היית יכולה להיענש על עניין מכל שטות. כמה מהם היו די מוזרים. היית יכולה להיענש על חיך מטופש, על חוסר נימוס, על ארשת פנים."⁷

חיך מטופש, על חוסר נימוס, על ארשת פנים.⁷
ההסתגלות לאווירת סכנה מתמדת דורשת דריכות מתמדת. ילדים הגדלים בסביבה מתעללת מפתחים יכולת מרשימה לגלות סימני המראה על תקיפה. הם נעשים מכווננים בדייקנות למצבים הנפשיים של מעניהם ולומדים לזהות שינויים קלים בארשת הפנים, בקול ובשפת הגוף כאותות של כעס, גירוי מיני, שכרות או דיסציפלינה. התקשורת הלא-מילולית הזאת נהיית אוטומטית ביותר, והיא מתרחשת לרוב מחוץ לתודעה. ילדים נפגעי התעללות לומדים להגיב, אך אינם יכולים לקרוא בשם או לזהות את אותות הסכנה שעוררו את דריכותם. הפסיכיאטר ריצ'רד קלאפט (Richard Kluff) מביא דוגמה קיצונית של שלושה ילדים שלמדו לשקוע במצב דיסוציאטיבי על-פי אות, כאשר אמם נעשתה אלימה.⁸

כאשר ילדים נפגעי התעללות מבחינים באותות סכנה, הם מנסים להתגונן על-ידי התחמקות מן המתעלל או על-ידי פיוסו. נסינות הבריחה נפוצים ומחילים פעמים רבות בגיל שבע או שמונה. נפגעים רבים זוכרים שהתחבאו, פשוטו כמשמעו, פרקי זמן ארוכים, והם קושרים את תחושת הכסחון שלהם עם מקומות מחבוא מסוימים ולא עם בני-אדם. אחרים מתארים את מאמציהם שלא לבלוט על-ידי קפיאה במקום, התכווצות, הצטנפות, או שמירה על פנים חסרי-הבעה. בזמן שהם שרויים במצב של עירור-יתר אוטונומי תמיד, עליהם אפוא להיות גם שקטים וקפואים ולהימנע מכל חשיפה גופנית של הסערה הפנימית המתחוללת בלבם. התוצאה היא אותו מצב משונה, מורחת, של "ערנות קפואה", שנצפה אצל ילדים נפגעי התעללות.⁹

[125]

גילוי עריות מתארת את זעמה על משפחה: "היה בי כעס עצום, לא דווקא על מה שהתרחש בבית, אלא על כך שאף אחד לא היה מוכן להקשיב. אמי עדיין מכחישה שמה שהתרחש היה חמור כל-כך. במצברור נדיר היא תאמר עכשיו: 'אני מרגישה אשמה, אני לא יכולה להאמין שלא עשיתי כלום.' באותו הזמן אף אחד לא הודה בכך, הם פשוט נתנו לה לקרות. או הייתי צריכה ללכת ולהשתגע."¹⁰

דוחושב

באווירה זו של יחסים משובשים עד היסוד הילדים ניצבים לפני משימת התפתחות גדולה מכותם. שומה עליהם למצוא דרך ליצור קשרים ראשוניים עם מטפלים מסוכנים, או, מנקודת מבטם, מוניתחים: למצוא דרך לספח אמן כסיסי וכטחון במטפלים שאינם ראויים לאמון או שאינם בטוחים: לפתח הרגשת עצמי ביחס לאחרים חסרי-ישע, אוישים או אכזריים: לפתח יכולת לויסות עצמי של הגוף בסביבה שבה גופם עומד לרשות צורכיהם של אחרים, ויכולת הרגעה עצמית בסביבה שאין בה נוחם: לפתח יכולת ליוזמה בסביבה הדורשת מהם שישעבדו את רצונם שעבוד סביבה שבה כל היחסים האינטימיים מושחתים הם, ולעצב זהות בסביבה המגדירה אותם זונות או עבדים.

המשימה הקיומית של הילדים נפגעי ההתעללות קשה לא פחות. אף שהם תופסים את עצמם כמסורים בידי כוח חסר-חמים, שומה עליהם למצוא דרך לשמור על תקווה ומשמעות. הכרה האחרת היא ייאוש גמור, דבר ששום ילד אינו יכול לשאתו. כדי לשמור על אמונתם בהוריהם עליהם לדחות את המסקנה הראשונה והברורה ביותר, שמשוהו בהוריהם לקוי מאוד. הם יטרחו בכל מאודם למצוא הסבר לגורלם ולפטר את הוריהם מכל אשמה ואחריות.

כל ההסתגלויות הנפשיות שלהם משרתות מטרה יסודית אחת: לשמור על קשר ראשוני עם הוריהם למרות ראיות יומיומיות לרשעותם, לחסר-הישע שלהם או לאדישותם. לצורך זה הם משתמשים במגוון רחב של הגנות נפשיות. בכוח ההגנות האלה

אם ההתחמקות נכשלת, מנסים הילדים לפייס את מעניהם על-ידי ציות אוטומטי. האכיפה השרירותית של חוקים, היא והפוז המתמיד ממות או מחבלה חמורה, מולידיים תוצאה פרדוקסלית. מצד אחד, הם משכנעים את הילדים בחוסר-הישע המוחלט שלהם ובחוסר-התועלת שבהתנגדותם. ילדים רבים מטפחים בלבם אמונה שיש למעניהם כוחות מוחלטים, ואפילו על-טבעיים, המאפשרים להם לקרוא את מחשבותיהם ולשלוט שליטה גמורה בחייהם. מצד אחר, הם מניעים את הילדים להוכיח את נאמנותם וצייתנותם. הילדים מכפילים ומשלישים את מאמציהם לשלוט במצב בדרך האחת הנראית אפשרית, ב"מאמץ להיות טוב".

אם אלימות, אימים ואכיפה גחמנית של חוקים נוטעים אימה ומפתחים הרגלי ציות אוטומטי, הרי בידוד, חשאיות ובגידה הורסים את היחסים שהיו יכולים לתת הגנה. היום כבר ידוע לכל שהמשפחות שבהן מתרחשת התעללות בילדים שרירות בביתו חברתי. פחות ידוע שהבידוד הזה אינו נוצר מאליו: פעמים רבות הוא נכפה בידי המתעלל כדי לשמור על סודיות ולשלוט על בני המשפחה. נפגעים רבים מתארים דפוס של פיקוח קנאי על כל מגעיהם החברתיים. לפעמים מעניהם אוסרים עליהם להשתתף בפעילויות החברתיות הרגילות של בני גילם או עומדים על זכותם להתערב בהן כחפצם. הצורך להעמיד פנים ולשמור על סודיות מגביל אף הוא פעמים רבות את חיי החברה של הילדים האלה. וכך, אפילו הילדים שמצליחים לקיים מראית עין של חיי חברה חווים אותם כלא-אוטנטיים.

לא רק מן החברה מבודד הילד נפגע ההתעללות, אלא גם משאר בני המשפחה. יס-יום הוא נוכח לדעת לא רק שהמבוגר החוק ביותר בעולמו האינטימי מסכן אותו, אלא גם שהמבוגרים האחרים האחראים לשולמו אינם מגינים עליו. מבחינה מסוימת, הסיבות למחזל הזה של המבוגרים אינן חשובות לילד. במקרה הטוב הוא רואה בו סימן לאדישות, ובמקרה הרע - בגידה ושותפות לדבר עברה. מנקודת המבט של הילד, ההורה המנוטרל בשל הסודיות היה צריך לדעת על ההתעללות: אילו היה אכפת לו, היה מגלה זאת. ההורה המנוטרל בגלל הפחדה היה צריך להתערב: אילו היה אכפת לו, היה נלחם. הילד מרגיש שנעזב לגורלו, ועויבה זו מעוררת בלבו תרעומת קשה יותר מן ההתעללות עצמה. נפגעת

נעשית או לא רק הסתגלות הגנתית אלא גם עקרון יסוד של ארגון האישי. מקורם של קסעי האישי, או הזהויות האחרות, בטרואמת ילדות קשה הוכח במחקרים רבים.¹⁴ הזהויות האחרות מאפשרות לילד להתמודד בתושייה עם ההתעללות ובריבונן לשמור הן את ההתעללות הן את אסטרטגיות ההתמודדות שלו מחוץ למודעות הרגילה. פרייור מתארת את הולדתה של אישיות אחרת בזמן אונם אורלי בידי אביה:

אני נשנקת. אני נחנקת. הצילו! אני עוצמת את עיני בחווקה כדי שלא אראה. אבא מושך את גופי מעל גופו שלו כדרך שאמא מלבישה גרב קרוע על ביצה לתיקון גרביים. מלוכלכת מלוכלכת שלעולם לא אתפוס אותך שוב בושה בושה לכלוך שלעולם לא אתפוס אותך שוב בושה בושה לכלוך אבא לא יאהב אותי יאהב אותי מזהמת מלוכלכת אוהבת אותי שונאת אותי פוחדת שלעולם לא אתפוס אותך שוב מלוכלכת מלוכלכת אוהבה שגאה אשמה בושה פחד פחד פחד פחד פחד. [...]

אני משחזרת את הרגע המדויק שבו חוסר-האונים שלי הוא כה עמוק, כמו בור חסר תחתית, עד כי כל דבר אחר עדיף עליפניו. אני מחלצת את ראשי מגופי כמו שמחלצים פקק מבקבוק, או מכסה מצנצנת שימורים. מרגע זה ואילך יהיו בחוכי שתי ישויות – הילדה היודעת, שגופה האשם נכבש בידי אבא, והילדה שאינה מעיזה לדעת, שראשה התמים מכון אל אמא.¹⁵

דועצמי

לא כל הילדים נפגעי התעללות יכולים לשנות את המציאות בכוחה של דיסוציאציה. ואפילו בעלי היכולת שבהם אינם יכולים לסמוך עליה כל הזמן. כאשר אי-אפשר להתחמק ממציאות של התעללות, יש צורך לבנות מערכת משמעות כלשהי שתצדיק אותה. הילד מס'ק בהכרח שהרוע הצפון בו הוא שגרם להתרחשותה. הוא נאחז בהסבר הזה מוקדם ונצמד אליו בעקשנות מפני שבאמצעותו הוא

נחסמת זרכה של ההתעללות אל התודעה והכרון, כאילו לא התרחשה כלל, או שהיא מוקטנת, מתורצת ונסלחת, כאילו כל מה שקרה בעצם אינו התעללות. מאחר שאין הם יכולים להימלט ממציאות קשה מנשוא ואף לא לשנותה, הם משנים אותה במחשבתם.

נוח להם להאמין שההתעללות לא התרחשה. בשירות המשאלה הזאת הם משתדלים לשמור על ההתעללות בסוד מפני עצמם. הכלים העומדים לרשותם הם הכחשה גמורה, דיכוי מחשבות מרצון והמון תגובות דיסוציאטיביות. היכולת לשקוע בטרנס או במצבים דיסוציאטיביים, שהיא בדרך-כלל גבוהה אצל ילדים המוענשים בית-הספר, מתפתחת לכלל אמנות של ממש אצל ילדים המוענשים בחומרה או נתונים להתעללות. הקשר בין חומרת ההתעללות ובין דרגת המיומנות במצבים דיסוציאטיביים הוכח במחקרים.¹¹ אם רוב נפגעי התעללות כילדות מתארים מידה של מיומנות בשימוש בטננס, הרי יש מהם שמפתחים כמין וירטואוזיות. הם לומדים להתעלם מכאב עז, לקבור את זכרונותיהם באמנויות מורכבות, לשנות את תחושת הזמן, המקום או האדם ולעורר הלווציציט ומצבי דיבוק. לפעמים שינויי התודעה האלה רצוניים הם ונעשים בכוונה תחילה, אבל פעמים רבות הם נהיים אוטומטיים ומורגשים כורים ולא-רצוניים. שתי נפגעות מתארות מצבים דיסוציאטיביים:

הייתי מגיעה לכך עליידי ערפול המבט. קראתי לה אי-מציאיות. תחילה הייתי מאבדת את עומק התפיסה: הכל נראה שטוח, והכל הורגש קר. חשתי כמו תינוקת. אחר-כך היה גופי צף כחלל כמו בלון.¹²

היו לי התקפים. הייתי נעשית קוה, שפתי היו נעות, הייתי שומעת קולות ומרגישה כאילו גופי נשרף. חשבתני שהשטן נכנס בי.¹³

בתנאים תמורים ביותר של התעללות מוקדמת, חמורה וממושכת, יש ילדים, אולי מי שחוננו מלכתחילה ביכולת גבוהה לשקוע בטננס, שיוצרים קסעי אישיות נפרדים בעזרת שמתיהם, תפקודיהם הפסיכולוגיים וזכרונותיהם המופרזים. הדיסוציאציה

הפרעות טראומטיות יכול לשמור על הרגשת משמעות, תקווה וכוח. אם הוא עצמו רע כי אז הוריו טובים הם. אם הוא רע, כי אז יש ביכולתו להשתל להיות טוב. אם, בדרך כלשהי, המיט על עצמו את הגורל הזה, כי אז יש בכוחו גם לשנותו בדרך כלשהי. אם דחף את הוריו לנהוג בו שלא כשורה, כי אז, אם רק יתאמץ די הצורך, אולי יזכה ביחס מדהימים למחילתם ויקבל סוף־סוף את ההגנה והטיפול החסרים לו כל־כך.

ההאשמה העצמית מהיישבת עם צרות המחשבה הנורמליות בראשית הילדות, שבה העצמי נתפס כנקודת התייחסות לכל האירועים. היא גם מתיישבת עם תהליכי המחשבה של נפגעי טראומה בכל הגילים, שבמאמציהם להבין מה קרה להם מחפשים פגמים בהתנהגותם שלהם. ואולם בסביבה של התעללות כרונית לא הזמן ולא הנסיון אינם מספקים כל גורם מתקן לנטייה זו להאשמה עצמית; אדרבה, היא מתגברת ומתחזקת כלי הרף. יש שהרגשת הרוע הפנימי של הילד מקבלת חיזוק ישיר מן ההורים, העושים אותו שעיר לעזאזל. נפגעים רבים מתארים כיצד הואשמו לא רק באלימות הוריהם או בהתנהגותם המינית הפסולה, אלא גם בצרות משפחתיות אחרות. אגדות משפחתיות עשירות לכלול סיפורים על הנזק שגרם הילד בעצם היוולדו או על החרפה והקלון המיועדים לו בגורת הגורל. נפגעת אחת מספרת כיצד שימשו שעיר לעזאזל: "נקראתי על שם אמי. היא התחתנה מפני שנכנסה להריון, שבסופו ילדה אותי. הייתי בת שנתיים כשהיא ברהה מן הבית. הורי אבי גידלו אותי. מעולם לא ראיתי תצלום שלה, אבל הם אמרו לי שאני נראית ממש כמוה, וממש כמוה אהיה מן־הסתם, בסופו של דבר, זונה ומופקרת. כאשר אבא שלי התחיל לאגוס אותי, הוא אמר: 'את, ביקשת את זה הרבה זמן, ועכשיו תקבלי את זה.'"¹⁶

רגשות זעם ופנטסיות נקם רצחניות הם תגובות נורמליות על התעללות. כמו מבוגרים נפגעי התעללות, גם הילדים מלאי זעם לעתים קרובות, ואף תוקפנים. לרבים מהם חסרות המיומנויות המילוליות והחברתיות ליישוב קונפליקטים, ולכל בעיה הם ניגשים מתוך ציפייה לתקיפה.¹⁷ קשייהם הצפויים בוויסות כעס מחזקים אותם עוד יותר באמונתם הפנימית ברוע הטמון בהם. כל מפגש עיני מאשש את הכרתם שהם אכן יצורים נחשבים. ואם, כפי

[130]

התעללות בילדים

שקורה לעתים קרובות, הם נוטים להעתיק את זעמם הרחוק ממקורו המסוכן ולפרוק אותו שלא בצדק על מי שלא עורררוהו, כי אז גובר עוד יותר הגינוי העצמי שלהם. גם השתתפות בפעילות מינית אסורה מחזקת את הרגשת הרוע הפנימי. כל הנאה שהילד מפיץ ממעב הניצול נעשית בנפשו להוכחה שהוא יזם את ההתעללות ונושא באחריות מלאה לה. אם חווה אי־פעם עונג מיני, נהנה מתשומת־לבו המיוחדת של מענהו, התמקח על השכות או השתמש ביחסי המין להשגת זכויות־יתר, משמשים הוטסאים האלה הוכחה לרוע הטבוע בו מלידה.

ולבסוף, תחושת הרוע הפנימי מתחזקת עקב שיתוף־פעולה בכפייה בכיוצו פשעים נגד אחרים. ילדים רבים מתנגדים לנסיגות לעשותם שותפים לדבר עבירה. יש שהם מגיעים להסכמים מפורטים עם מעניהם ומקריבים את עצמם בנסיון להגן על אחרים. מטבע הדברים, ההסכמים האלה נכשלים, שכן לשום ילד אין לא הכוח ולא היכולת למלא את התפקיד המגונן של המבוגר. לפעמים הוא מוצא דרך לברוח ממענהו, בידיעה שהלה ימצא לו קורבן אחר. יש שהוא צופה בשתיקה בהתעללות בילד אחר, או אף אנוס לשתף פעולה בהתעללות. בניצול מיני מאורגן הצטרפותו המלאה של הילד לרשת פולחנית או מינית מחייבת השתתפות בהתעללות באחרים.¹⁸ נפגעת אחת מתארת כיצד הוכרחה להשתתף בהתעללות בילד קטן ממנה: "ידעתי בערך מה סבי עשה. הוא היה קושר אותנו, אותי ואת דודניתי, ודורש שנכניס את - את יודעת מה - לתוך הפה שלנו. הגרוע ביותר היה כאשר התלבשנו על אחי הקטן והכרתנו גם אותו לעשות את זה."¹⁹

הילד הלכוד בזוועה הזאת מטפח כלבו אמונה שהוא אחראי בדרך כלשהי לפשעי מעניו. עצם קיומו עלי אדמות, הוא מאמין, דחף את האנשים החזקים ביותר בעולמו לעשות דברים איומים. מכאן שהוא עצמו רע מעצם טיבו. שפת העצמי נעשית שפה של תיעוב. נפגעים מתארים את עצמם דרך שגרה כמי שעומדים מחוץ למערכת הכללים המסדירה את היחסים הנורמליים בין בני־אדם, כיצורים על־טבעיים או כיצורים לא־אנושיים: מכשפות, ערפדים, זונות, כלבים, עכברושים ונחשים.²⁰ יש מהם שמשתמשים בדימויים של צואה או טינפת לתאר את תחושת העצמי הפנימית

[131]

שלהם. אלה מלוויה של נפגעת גילוי עריות: "אני מלאה רשע שחור. אם אפתח את פי הוא ירום הרוצח. אני חושבת על עצמי כעל טיט ביבים שנחשים שורצים בו."²¹

על-ידי טיפוח זהות מוכתמת, בעלת סטיגמה, הילד לוקח אליו את הרוע של מענהו ושומר ככה על הקשרים הראשוניים עם הוריו. הואיל והרגשת הרוע הפנימי היא ששומרת על יחסים, לא בנקל הוא מותר עליה, אפילו לאחר שההתעללות נפסקת: היא נעשית לחלק קבוע ויציב במבנה אישיותו. עובדים מגוננים, המתערכים במצבי התעללות שנחשפו, מבטיחים לילדים דרך שגרה שאין הם אשמים. שגרתי לא פחות הוא סירובם של הילדים להיות פטורים מאשמה. גם מבוגרים שנחלצו ממצבי התעללות מוסיפים לכוון לעצמם ולשאת את הכוונה והאשמה של מעניהם. התחושה העמוקה של רוע פנימי נעשית הגרעין שסביבו מעוצבת הזהות של הילד, והיא מתמידה גם בכגרותו.

ילדים רבים מסווים את התחושה הממאירה של רוע פנימי בנסיגנות מתמידים להיות טובים. כמאמציהם לרצות את מעניהם הם נעשים לאנשי ביצוע מעולים. הם משתדלים לעשות כל מה שנדרש מהם. יש מהם שנעשים מטפלים אמפתיים של הורים, סוכני-בית יעילים, רודפי הישגים בלימודים, מופת של הליכה בתלם. את כל המשמות האלה הם ממלאים בקנאות לשלמות, שצורך נואש לשאת חן בעיני הוריהם מניע אותה. כשהיו מבוגרים, כשירות זו, שנכפתה עליהם קודם זמנה, עשויה להחיל להם הצלחה מקצועית ניכרת. ואולם שום הישג מהישגיהם לא ייזקף לזכותם, שכן העצמי המבצע נתפס בעיניהם כדרר-כלל כלא-אותנטי ומזויף. אדרבה, הערכת האחרים רק מחזקת אותם כאמונתם הפנימית שאיש אינו מכירם כאמת, ושם יתגלה העצמי הסודי והאמיתי שלהם, יהיו מנודים ומקוללים.

אם הם מצליחים לחלוץ זהות חיובית יותר, הריהי כרוכה פעמים רבות בהקרבה עצמית קיצונית. לפעמים הם מפרשים את ההתעללות בהם פירוש דתי ורואים בה חלק ממטרה אלוהית. הם לובשים זהות של קדוש מעונה כדי לשמור על תחושת ערך. אלינור היל, נפגעת גילוי עריות, מתארת כיצד התפקיד האבטיפוסי שקיבלה עליה, הבתולה שנבחרה לעלות לקורבן, העניק לה זהות והרגשת מיוחדות: "במיתוס של המשפחה אני היא

[132]

שנבחרה למלא את תפקיד 'היפה והמבינה', שחייבת לשמור על שלמותו [של אבי]. כשכבים פרימיטיביים מועלות בתולדות צעירות קורבן לאלים זכרים וזעמים. במשפחה זה אותו דבר."²²

ההוויות הסותרות האלה, עצמי בזוי ונעלה, אינן יכולות להתמוג לכלל זהות שלמה. הילדים הנתונים להתעללות אינם מסוגלים לפתח דימוי עצמי לכיד בעל סגולות ממוצעות וחולשות נסבלות. בסביבה המתעללת אין מקום למחינות ולסובלנות. הייצוגים העצמיים של הילדים נשארים אפוא נוקשים, מוגזמים ומפוצלים. במצבים הקיצוניים ביותר הם משמשים כית-גידול לאישיות אחרת דיסוציאטיביות.

כשלונות אינטגרציה דומים קורים בייצוגים הפנימיים של הוולת. כמאמציו הקודחתיים לשמור על אמונתו בהוריו מטפח הילד דימויים אידיאליים של אחד מן ההורים לפחות. כאשר הוא מנסה לשמור על קשר עם ההורה הלא-פוגע הוא מצדיק או מתריץ את כשלונו של אותו הורה להגן עליו בפחיתות הערך שלו עצמו. לעתים קרובות יותר הוא מטפח דימוי אידיאלי של ההורה המתעלל ומעתיק את כל זעמו אל ההורה הלא-פוגע. לאמיתו של דבר, הוא עשוי להרגיש קשור אל ההורה המתעלל, המגלה בו עניין סוטה, יתר מאשר אל ההורה הלא-פוגע, הנראה בעיניו אידיש. יש שההורה המתעלל עצמו מטפח את הדימוי האידיאלי הזה על-ידי הלעטת הילד ושאר בני המשפחה במערכת האמונות הפרונאידיות או הגרנדיזיות שלו עצמו. היל מתארת דימוי של אב זמיר-אל, שכל בני המשפחה המורחבת מחזיקים בו: "איש השעה, הגיבור שלנו, בעל הכשרון, התבונה, הכריזמה. הגאון שלנו. כל אחד כאן מכבד את רצונו. איש אינו מעז לחלוק עליו. זה החוק שנקבע בזמן לידתו, ושום דבר לא ישנה אותו. לא חשוב מה יעשה, הוא המולך, הנבחר, האהוב."²³

ואולם הדימויים המפארים האלה של ההורים אינם יכולים להחזיק מעמד. מידע רב מדי מושמט מהם ככוונה. החוויה האמיתית של הורים מתעללים או מזניחים אינה יכולה להתמוג עם הקטעים האידיאליים האלה, והייצוג הפנימי של המטפלים הראשוניים, כמו הדימוי העצמי, נשאר אפוא סותר ומפוצל. הילד אינו יכול ליצור ייצוגים פנימיים של מטפל בטוח ועקבי. דבר זה עצמו מונע את התפתחות היכולת הנורמלית לויסות עצמי של

[133]

ושל החרים אינם מורשים לעולם להתמוג בתוכן.²⁵ הסצילוגית פטרישה רייקר (Patricia Reiker) והפסיכיאטרית אליין קרמן (Elaine Carmen) מתארות את הפתולוגיה המרכזית של הילדים הנתונים להתעללות כ"זוהות מבולבלת ומקוטעת, הנוצרת מתוך התאמה לשיפוטם של אחרים."²⁶

מתקפות על הגוף

העיוותים האלה בתודעה, ביצירת האישיות ובוהות נועזו לשמור על התקווה והיחסים, אבל הם משאירים משימות הסתגלות מרכזיות אחרות לא פתורות, ולפעמים אף מגדילים את קשיי ההתמודדות עמן. אף-על-פי שהילד מתרץ את ההתעללות או מסלק מדעתו, הוא מוסיף לרשום את השפעותיה בגופו. גירויי-חר כרוני משבש את הוויסות הנורמלי של מצבים גופניים. הסכיבה המתעללת משבשת עוד יותר את הוויסות העצמי של הגוף, מפני שגופו של הילד עומד לרשות מענהו. מחזורים כילוליים נורמליים של שינה וערות, אכילה וסילוק פסולת מן הגוף עלולים להשתבש עקב פריעת סדריהם או פיקוח-יתר קפדני עליהם. שעת ההשכבה עלולה להיות זמן של אימה מוגברת במקום שעת חיבה ונינוחות, וטקסי ההשכבה עלולים להתערות מפני שהם משרתים את גירוי המיני של המבוגר במקום את הרגעתו של הילד. זמני הארוחות עשויים אף הם להיות עתות מתח קיצוני במקום שעות של נינוחות והנאה. זכרונות נפגעי התעללות מומני הארוחות מלאים סיפורים על שתיקות מפוזרות, אכילה בכפיה ובעקבותיה הקאה, והתפרצויות זעם וזריקת מזון. נפגעים רבים, שאינם מסוגלים לווסת פונקציות כילוליות בסיסיות בדרך טוחה, עקיבה ונינוחה, מפתחים הפרעות שינה כרוניות, הפרעות אכילה, מחושים במערכת העיכול וסימפטומים רבים אחרים של מצוקה גופנית.²⁷

גם הוויסות הנורמלי של מצבים רגשיים משתבש בגין החוויות הטראומטיות, המערורות שוב ושוב אימה, זעם ויגון. רגשות אלה מתלכדים בסופו של דבר לכלל הרגשה נוראה, שהפסיכיאטרים קוראים לה "דיספוריה" והמטופלים מוצאים שכמעט אין ביכולתם

הפרעות טראומטיות רגשות. אי-אפשר לגייס את הדימויים האידיאליים והמקטעים למילוי תפקיד ההרגעה הרגשית, כי הם קלושים יותר מדי, לוקים בחסר יותר מדי ונוטים יותר מדי להשתנות בלי אזהרה לדימויים של אימה.

הילד הנורמלי קונה לו במהלך התפתחותו הרגשה בטוחה של אוטונומיה על-ידי יצירת דימויים של מטפלים ראויים לאמון ומהימנים, שאפשר להעלותם בנפש בעתות מצוקה. אסירים מבוגרים תלויים במידה רבה בדימויים המופנים האלה לשמירת הרגשת העצמאות שלהם. באווירה של התעללות כרונית בילדות אין הייצוגים הפנימיים האלה יכולים להיווצר מלכתחילה; הם מתנפצים שוב שוב בחוויה הטראומטית. הילד נתון להתעללות, שאיננו יכול לפתח הרגשת בטחון פנימית, נשאר תלוי יותר מילדים אחרים במקורות חיצוניים של ניחומים. מאחר שאין הוא יכול לטפח הרגשה בטוחה של עצמאות, הוא מוסיף לחפש בקדחתנות אחרי מישור, ואחת היא מיהו, להישען עליו. התוצאה היא הפרדוקס שנצפה שוב ושוב אצל ילדים נפגעי התעללות: הם מתקשרים במהירות לורים, אך גם נאחזים בעקשנות בהורים שהתעללו בהם.

הקישוע נעשה אפוא לעקרון הארגון המרכזי של האישיות במצבים של התעללות כרונית בילדים. הקישוע בתודעה מונע את האינטגרציה הרגילה של ידיעה, זכרון, מצבים רגשיים וחוויות גופניות: הקישוע בייצוגים הפנימיים של העצמי מונע את האינטגרציה של הזהות: והקישוע בייצוגים הפנימיים של הוולת מונע את התפתחותה של הרגשה בטוחה של עצמאות בתוך קשר. הפתולוגיה המורכבת הזאת נצפית מאז ימי פרויד וזנה. בשנת 1933 תיאר שנדור פרנצי (Sandor Ferenczi) את ה"אטומיזציה" של אישיות הילד הנתון להתעללות וראה בשמירה על תקווה ויחסים את הפונקציה ההסתגלותית שלה: "בטרנס הטראומטי הילד מצליח להמשיך ולקיים מצב קודם של רוך."²⁴ כעבור חמישים שנה תיאר פסיכואנליטיקאי אחר, ליאונרד שנגולד (Leonard Shengold), את "פעולת הקישוע של הנפש", שהילד הנתון להתעללות משכלל כדי לשמור על "דלוזיה של הורים טובים". הוא עמד על תהליך של "פיצול אנכי", שבו נוצרות "חטיבות מבודדות של הנפש, אשר דימויים סותרים של העצמי

הפרעות טראומטיות
לתארה. זהו מצב של בלבול, סערת נפש, ריקנות ובדידות
מוחלטת. נפגע אחד מתארה כך: "לפעמים אני מרגיש כמו פקעת
אפלה של בלבול. אבל זוהי כבר התקדמות. לפעמים אפילו את זה
אני לא יודע."²⁸

מצבו הרגשי של הילד הנתון להתעללות כרונית נע מקרביסטי
של אי-נוחות, דרך מצבי ביניים של חרדה ודיספוריה, עד מצבים
קיצוניים של פאניקה, חמת-זעם וייאוש. אין פלא שנפגעי
התעללות רבים מפתחים חרדה ודכאון כרוניים, הנמשכים
בבגרותם.²⁹ יש שההיזקקות הרבה להגנות דיסוציאטיביות
מתמירה, בסופו של דבר, את המצב הרגשי הדיספורי שבו שרוי
הילד, כי התהליך הדיסוציאטיבי מרחיק לכת יותר מדי לפעמים.
במקום לספק הרגשה מגוננת של ריחוק, יש שהוא מעורר הרגשה
של ניתוק גמור מן האחרים והתפרקות של העצמי.
הפסיכואנליטיקאי ג'רלד אדלר (Gerald Adler) מכנה את
ההרגשה הלא-נסבלת הזאת "בהלת הכחדה".³⁰ היל מתארת אותה
כך: "אני קרה כקרח בתוכי, ושטח הפנים שלי מחוסר עור חיצוני,
כאילו אני צפה ונשפכת, וגופי אינו שלם עוד. פחד אוחז אותי.
איבדתי את ההרגשה שאני נוכחת. נעלמתי."³¹

המצב הרגשי הזה, המתעורר בדרך-כלל בתגובה על אינטי
נטישה מובחנים, אינו יכול להיפסק באמצעים רגילים של הרגעה
עצמית. בזמן כלשהו מגלים הילדים הנתונים להתעללות שאפשר
לשים לו קץ על-ידי זעזוע של הגוף. השיטה הדרמטית ביותר
להשגת התוצאה הזאת היא פגיעה מכוונת. הקשר בין התעללות
בילדות ובין התנהגות של חבלה עצמית מתועד היטב. נראה
שפגיעה עצמית חוזרת ונשנית וצורות אחרות של מתקפה על
הגוף רוחות ביותר אצל נפגעים שהתעללות בהם החלה בשחר
הילדות.³²

נפגעי התעללות המחבלים בגופם מתארים מצב של דיסוציאציה
עמוקה לפני המעשה. הנחק מן העצמי, אובדן תחושת המציאות
האלחוש מלחיים בסערת נפש קשה מנשוא וכפייה לתקוף את
הגוף. לעתים קרובות אין הפגיעות הראשונות מעוררות כל כאב.
החבלה העצמית נמשכת עד שהיא משרה תחושה עמוקה של
שלווה ורווחה; הכאב הגופני עדיף הרבה מן הכאב הרגשי שאח
מקומו הוא תופס, כפי שמסבירה נפגעת התעללות אחת: "אני

[136]

עושה זאת כדי להוכיח שאני קיימת."³³
בניגוד לדעה הרווחת, רק לעתים נדירות משמשת החבלה
העצמית ל"תמרון" בני-אדם אחרים, ואפילו לשליחת מסר של
מצוקה. נפגעים רבים מדווחים שפיתחו את הכפייה לחבלה עצמית
בגיל מוקדם למדי, פעמים רבות לפני הבגרות המינית, ושנים
רבות עסקו בכך בתשאי. ברכים מהם מעוררת ההתנהגות הזאת
בושה ושאט-נפש והם משקיעים מאמצים רבים בהסתרתה.
הפגיעה העצמית גם נתפסת פעמים רבות כשעות כמחווה של
התאבדות. אמנם רבים מנפגעי התעללות בילדות מנסים
להתאבד,³⁴ אבל יש הבדל ברור בין פגיעה עצמית חוזרת ונשנית
ובין נסיונות התאבדות. הפגיעה העצמית אינה מכוונת להרוג,
אלא להפיג כאב רגשי קשה מנשוא, ונפגעים רבים רואים בה,
למרבית הפרדוקס, צורה של שמירה עצמית.

הפגיעה העצמית היא אולי המנגנון המרשים ביותר מכל מגווני
ההרגעה הפתולוגיים, אבל אין הוא אלא אחד מרכיבים. בשלב
כלשהו בהתפתחותם מגלים הילדים נפגעי התעללות שהם יכולים
לחולל שינויים בסיסיים, אף כי זמניים, במצבם ההיפעלותי על-ידי
יצירה מכוונת של משכרים אוטונומיים או של גירוי אוטונומי
קיצוני. שלשולים והקאות, התנהגות מינית כפייתית, חשיפה
לסכנות או נטילת סיכונים כפייתית ושימוש בסמים
פסיכואקטיביים נעשים כלים לוויסות מצבים רגשיים פנימיים.
באמצעים אלה מנסים נפגעי התעללות לבטל את הדיספוריה
הכרונית ולעורר, ולו לזמן קצר, מצב פנימי של רווחה ונינוחות,
שאין להם כל דרך אחרת להגיע אליו. סימפטומים אלה של הרס
עצמי קונים להם אחיזה איתנה אצל ילדים רבים עוד לפני גיל
ההתבגרות, והם נעשים בולטים בבגרותם.

שלוש צורות ההסתגלות העיקריות - פיתוח הגנות
דיסוציאטיביות, פיתוח זהות מקוטעת וויסות פתולוגי של מצבים
רגשיים - מאפשרות לילד לשרוד בסביבת התעללות כרונית.
"תריע-כך, הן מאפשרות לו בדרך-כלל לשמור על מראית עין של
נורמליות, שחשיבותה למשפחה המתעללת רבה כל-כך.
סימפטומים של מצוקה מוסתרים היטב, ומצבי תודעה אחרים,
טעויות זכרון וסימפטומים דיסוציאטיביים אחרים נשארים סמויים.
הזוהת השלילית ההרסנית מוסייית בדרך-כלל ב"עצמי מוזף"

[137]

משליטה או מבגידה.
ואולם האדם הנבחר אינו מצליח, מטבע הדברים, לעמוד בציפיות הדמוניות. באכזבתם הרבה, יש שנפגעי ההתעללות משחירים בזמתי-זעם את אותו אדם עצמו שזה לא כבר העריצוהו. קונפליקטים בינאישיים רגילים מעוררים בלבם חרדה, דכאון או זעם עזים. אפילו התרשליות קלות מעוררות בנפשם חוויות של חוזה קשה, ופגיעות של זה בכך מצלות בזכרונם חוויות של האכזרות מכונת בעבר. עיוותים אלה אינם באים על תיקונם בקלות בניסיון חיים, כי הנפגעים נוטים לסבול מחסרון מיומנויות מילוליות וחברתיות ליישוב קונפליקטים. הם מפתחים אפוא דפוס של יחסים סוערים ולא-יציבים וחווים מחדש שוב ושוב דרמות של

הזלה, עוול ובגידה.
כמעט מטבע הדברים, נפגעי ההתעללות מתקשים מאוד להגן על עצמם ביחסים אינטימיים. בכמיהתם הנואשת לטיפול והשגחה הם מתקשים להציב גבולות ראויים ובטוחים עם הזולת. כנטייתם להשחיר את עצמם ולפאר ולרומם את האדם שאליהם הם נקשרים מתערפל עוד יותר חוש השיפוט שלהם. בהתאמתם האמפתית לרצונותיהם של אחרים ובהרגלי הצייתנות האוטומטית והלא-מודעת לפעמים, שרכשו להם, הם נעשים נוחים להיפגע מכל מי שנמצא בעמדת כוח וסמכות. כגלל סגנון ההגנה הדיסציפלינארי שלהם הם מתקשים להעריך נכונה ובמודע סכנות, ובמשאלתם לשוב לחיות את המצב המסוכן ולגרם שייגמר בטוב הם עלילים

לחוות מחדש את ההתעללות.
מכל הסיבות האלה מצויים נפגעי ההתעללות בסיכון גבוה לשוב ולהיות לקורבנות בבגרותם. הנמונים בעניין זה אינם משאירים מקום לספק, לפחות בכל הנוגע לנשים. הסיכון להיפגע מאונס, מהטרדה מינית או מהכאה גבוה אצל כל הנשים, אבל אצל נפגעות התעללות כילדות הוא כמעט כפול. ממוקד של דיאנה ראסל על נפגעות גילוי עריות כילדות עולה ששני שלישים נאנסו לימים.³⁶ נפגעי ההתעללות שבגרו נידונים אפוא לשוב ולחוות את החוויות הטרואומטיות לא רק בזכרונם אלא גם בחיי היומיום שלהם. נפגעת התעללות מספרת על האלימות שאינה מרפה: "היא נעשת כמעט נבואה המגשימה את עצמה - את מתחילה לצפות לאימות, ליצור משוואה בין אלימות לאהבה כגיל צעיר. שש

הולך בתלם. רק לעתים רחוקות נחקרים הסימפטומים הפסיכוסומטיים עד שורשם ומתגלה ההרס העצמי הנעשה במסחרים. אפי-עלפי שיש ילדים ומתבגרים נפגעי התעללות שמושכים תשומת-לב בהתנהגות תקופנית או עבריינית, רובם מצליחים להסתיר את גודל קשייהם הפסיכולוגיים. רוב הילדים נפגעי ההתעללות מגיעים אל גיל הבגרות וסודותיהם שלמים עמם.

הילד שבגר

ילדים מעונים רבים נתלים בתקווה שהבגרות תביא עמה מפלט וחופש. אבל האישיות שעוצבה בסביבת שליטה כפויה אינה מותאמת יפה לחיי הבגרות. נפגעי ההתעללות מוסיף לסבול מבעיות יסודיות של אמון בסיסי, אוטונומיה ויוזמה. בהתמודדות עם משימות הבגרות המוקדמת - כינון עצמאות ואינטימיות - מכביד עליו נטל של נזקים יסודיים כטיפול עצמי, בזרה, בזכרון, בזוהר ובניכולת לקשור קשרים יציבים. עדיין הוא אסיר של ילדותו; כאשר הוא מבקש לבנות לו חיים חדשים, הוא שוב נפגש עם הטרואומה. הסופר ריצ'רד רודס (Richard Rhodes) שהיה נתון להתעללות קשה בילדותו, מתאר כיצד שבה הטרואומה והופיעה כיצירתו: "בכתבת כל ספר היתה הרגשה אחרת. כל ספר מספר סיפור אחר. [...] ואפי-עלפי-כן נוכחתי לדעת שזהו כלם חזרות. כל אחד מהם מתמקד באדם אחד או בכמה בני-אדם חזקי אופי הנמקלים כאלומות, מתנגדים לה ומגלים מעבר לחוסר האנושיות שלה שוליים צרים של תקווה. החזרה היא שפתי האילמת של הילד המעונה. איני מתפלא כשאני מוצא אותה מבוטאת במבנה יצירותי, באורכי גל ארוכים מלהתבטא במלים, כשהודתו של חוף מקדש, שאינה נשמעת דווקא, אלא מורגשת בחלל הלב."³⁵

יחסיהם האינטימיים של נפגעי ההתעללות מונעים בידי רעב להגנה ולדאגה ורזופים בידי חרדת נטישה או ניצול. בבקשת הצלה יש שיחפשו להם דמויות סמכותיות וחזקות, הנראות כצופנות הבטחה ליחסי טיפול מיוחדים. באמצעות האידיאליזציה של הדמויות האלה הם מגסים להדוף את הפחד-שאינר-מרפה

נתפס לאחר זמן. הוא אנס את הבת של החברה שלו, והיא הגישה נגדו תלונה. כאשר היא זרקה אותו, לא היה לו לאן ללכת, או הבאתי אותו אלי. התפללתי שלא יושלך לכלא.³⁹

סגנון התמודדות דיסוציאטיבי שנלמד היטב גם מכיא את נפגעי ההתעללות לידי התעלמות או המעטה בערכם של אותות רמוזים חברתיים, שבבסיבות רגילות היו מעוררים את דריכותם לסכנה. נפגעת אחת מתארת כיצד מצאה את עצמה שוב ושוב במצבי פגיעות: "אני בעצם לא ידעתי אבל ידעתי דברים. הייתי מוצאת את אותם גברים מבוגרים ואבהיים, ועוד לפני שהסקפתי להבין מה קורה... פעם אחת התיידדתי עם איש אחד במלון זול שבו גרתי - רק הזונות, האלכוהוליסטים, ואני. הייתי מנקה לו את החדר, והחלתי לחבב אותו. ואו יום אחד אני מוצאת אותו שוכב על המיטה. הוא אמר שהרופא אמר לו שלא ילך לזונות, ושאל אם אני מוכנה לעזור לו לגמור ביד. לא ידעתי על מה הוא מדבר, אבל הוא הראה לי, ועשיתי את זה. אחריך הרגשתי אשמה. רק אחרי הרבה זמן החלתי לכתום."⁴⁰

נפגעי התעללות בילדות נוטים להיות קורבנות או להזיק לעצמם יותר מאשר לפגוע באחרים. לאמיתו של דבר, מפליא שאין הם נהיים מתעללים כבגרותם לעתים קרובות יותר. אולי בגלל התיעוב העצמי, המורשע עמוק בלבם, הם נוטים כמדומה להפנות את תוקפנותם נגד עצמם. לעומת המתאם הגבוה בין נטינות התאבדות ותבלה עצמית ובין התעללות בילדות, הזיקה בין התעללות בילדות ובין התנהגות אנטזיכברית כבגרות חלשה יחסית.⁴¹ מחקר שכלל יותר מתשע מאות מטופלים פסיכיאטריים גילה שהנטייה להתאבדות קשורה קשר הדוק להיסטוריה של

⁴² התעללות בילדות, אך לא הנטייה לרצח.

התעללות בילדות, אך לא הנטייה לרצח.⁴²

אף-על-פי-כן מיעוט מקרב נפגעי ההתעללות נעשים מתעללים כבגרותם. נראה שהטראומה מבליטה את הסטריאוטיפים המקובלים של המינים והיחסים ביניהם: גברים כעלי היסטוריה של התעללות בילדות נוטים להפנות את תוקפנותם נגד אחרים, ואילו הנשים נוטות להיות קורבנות או לפגוע בעצמן.⁴³ מחקר קהילתי שכלל מאתיים גברים צעירים גילה שנפגעי התעללות גופנית בילדות עשויים יותר מאחרים להודות שאימו לפגוע במישהו, שהכו מישהו בתגרה או היו מעורבים בפעילות

פעמים נאנסת, כאשר ברחתי מהבית, או נסעתי בטרמפ. או הייתי שתויה. כאילו הכל חבר יחד לעשות אותי מטרה נוחה. זה היה זורעה. ומה שהכי מטורף הוא שבהחלה הייתי בטוחה ש[האנסיס] ירצחו אותי, שאם לא כן, איך יצליחו לחמוק מעונש? בסוף הבנתי שאין להם מה לדאוג; לא יעשו להם כלום כי אני 'ביקשתי את זה'.³⁷

זהירות רבה נדרשת בפירוש התופעה הזאת, שאין ספק באמיתותה, שכן זמן רב מדי שיקפה דעת הפסיכיאטרים את השיפוט החברתי הגס והפשוט, שהנפגעים "רוצים" בהתעללות. מושגי המצויאזים מימים רחוקים וניסוחי ההתמכרות לטראומה מזמנים קרובים יותר רימוז שהנפגעים מחפשים התעללות חוזרת ומפיקים ממנה הנאה. דבר זה נכון רק לעתים נדירות. אכן, יש נפגעי התעללות שמדווחים על גירוי מיני או הנאה מינית במצבי התעללות; מעמדים קודמים של התעללות לובשים אופי ארוטי ברור ונחוים מחדש באופן כפייתי. ואולם אפילו או יש הבחנה ברורה בין הצדדים הרצויים והלא-רצויים של החוויה, כפי שמסבירה נפגעת אחת: "אני נהנית מהתעללות בגופי אם אני משלמת למישהו שיעשה זאת. זה יכול למסל. אבל אני רוצה לתפסת את האיש המלוכלך והמצחין ביותר שיכולתי למצוא ושוכבת איתו. הייתי משפילה את עצמי. היום אני כבר לא עושה את זה."³⁸

את זה.³⁸

בדרך-כלל אין מדובר בחיפוש פעיל אחר התעללות חוזרת, אלא בחוויה סבילה שלה, כגורל שחוששים ממנו אך אין מנוס מפני וכחירי הכרחי שיש לשלם בעד יחסים. נפגעים רבים סובלים מליקויים עמוקים כלי-כך בהגנה העצמית, עד שכמעט אין הם יכולים לראות את עצמם כמצבים של כוח או בחירה ולהעלות על דעתם סירוב לדרישות רגשיות של הורה, ארוס, מאהב או דמות סמכותית. אין זה נדיר אפוא למצוא נפגע מבוגר המוסיף להיענות לרצונותיהם ולצרכיהם של מעניו לשעבר ולהתיר פלישות לחייו בלי גבולות וכלי סייגים. יש שנפגעי התעללות מבוגרים סועדים את מעניהם במחלתם מגינים עליהם בעת צרה, ואפילו, במקרים קיצוניים, מוסיפים להיענות לדרישותיהם המיניות. נפגעת גילוי עריות מתארת כיצד הוסיפה לטפל במענה גם כבגרותה: "אבי

לא-חוקיות.⁴⁴ מיעוט קטן של נפגעי התעללות, בדרך-כלל יגבית מלאים את תפקיד המתעללים וחווים מחדש את חוויות ילדותם שיעורם בקרב כלל הנפגעים אינו ידוע, אבל אפשר לאמוד אותו אומדן גס על יסוד מחקר מעקב על ילדים שנוצלו ברשתות מין. כעשרים אחוזים הגנו על מעניהם, גימדו או תרצו את הניצל ונקטו עמדה אנטי-חברתית.⁴⁵ נפגע התעללות חמורה בילדות מתאר כיצד נעשה תוקפני כלפי אחרים: "כשהייתי בן שלוש עשרה או ארבע-עשרה החלטתי שחטפתי מספיק. התחלתי להילחם. נהייתי קשוח מאוד. פעם אחת ילדה אחת נטפלה אלי ונתתי לה מכות רצח. התחלתי להסתובב עם אקדה. ככה נתפסתי וסולקתי - בגלל אקדה ללא רשיון. ברגע שילד מתחיל להילחם ונעשה עברייני, הוא מגיע לנקודה שאין ממנה חזרה. אנשים היו צריכים לברר מה קורה לעזאזל במשפחה לפני שהילד הורג או חייו. תחקרו! אל תכלאו אותו!"⁴⁶

במקרים הקיצוניים ביותר יש שנפגעי התעללות בילדות תוקפים את ילדיהם שלהם או אינם מגינים עליהם. ואולם בניגוד לזעה הרווחת בדבר "מעגל התעללות רב-דורי", הרוב המכריע של נפגעי התעללות אינם מתעללים בילדיהם ואינם מוניחים אותם.⁴⁷ נפגעים רבים חוששים מאוד שגורל ילדיהם יהיה כגורלם שלהם, והם משקיעים מאמצים רבים למנוע זאת. יש מהם שאוזרים למען ילדיהם יכולת טיפול והגנה, שלא יכלו מימיהם לאזור למען עצמם. הפסיכיאטר פיליפ קונס (Philip Coons) שעשה מחקר על אמהות בעלות הפרעת אישיות רבת-פנים, מצייני: "בדרך-כלל התרשמתי מן הגישה החיובית, הקונסטרוקטיבית והדואגת שאמהות רבות בעלות הפרעת אישיות רבת-פנים נוקטות בטיפול ילדיהן. בילדותן היו נתונות להתעללות, ועתה הן מתאמצות להגן על ילדיהן מפני צרות דומות."⁴⁸

ההגנות הפסיכולוגיות שהקימו להם נפגעי התעללות בילדותם אינן מתאימות עוד ליחסים בוגרים, והליקוי ההסתגלותי שלהן הולך וגדל. דחושב ודועצמי הם הסתגלויות ילדות אמיתיות באווירה משפחתית של שליטה בכפייה, אבל באווירה של חופש ואחריות בוגרת אין הן אלא מיקרות. הן מונעות את התפתחות היחסים ההדדיים והאינטימיים ואת התפתחותה של זהות שלמה. כאשר נפגע הטראומה מתמודד עם משימות החיים הבוגרים,

משית מורשת ילדותו לנטל מעיק ומכביד. בסופו של דבר עשוי המבנה ההגנתי להתערער, לעתים קרובות בעשור השלישי או הרביעי לחיים. פעמים רבות הגורם המאיץ הוא הפרת האיזון ביחסים קרובים: כשלוני נישואים, לידת ילד, מחלה או מוות של הורה. החזית של מראית עין אינה מחזיקה מעמד עוד, והקישוע היסודי נחשף. ההתמוטטות, אם היא מתרחשת, יכולה ללוש צורות סימפטומטיות המחקות כמעט את כל הקטיגוריות של הפגיעה פסיכיאטרית. הנפגעים חוששים שהם יוצאים מדעתם או שגור עליהם למות. פרייזר מתארת את האימה והסכנה שבהתייצבות נוכח סודות ילדותה כבגרותה:

האימנם כאמת ובתמים רציתי לפתוח את תיבת פנדורה שמחתח למיטת אבני כיצד ארגיש אם אגלה שהפרס אחרי ארבעה עשורים של חיפוש אחר רמזים ופתרון חידות הוא הידיעה שאבני ניצל אותי אותי לרעה מבחינה מינית? האוכל להשלים בלא מרירות עם כמות האנרגיה שהשקעתי בחיי בחיפוי על פשע? [...]

אני משערת שמקרי מוות בלתי צפויים לרוב מתרחשים כאשר אדם משלים מעגל חיים אחד ועליו להיעשות לאדם שונה משהיה כדי שיוכל להמשיך ולהתקיים. הפניקס יורד אל האש במלוא הכוונה לקום לתחייה. אחר-כך הוא מפרפר בעלייתו. כך אירע גם לי. בנקודת המעבר מצאתי את עצמי על סף המוות יחד עם האני-האחרת שלי.⁴⁹